PANAIT ISTRATI
NERANTULA
9
ŞI ALTE POVESTIRI
Ediţie, prefaţă, traducere şi bibliografie de ALEXANDRU TALEX

EDITURA MINERVA Bucureşti - 1984

ÎN ANUL CENTENARULUI

Există obişnuinţa unor bilanţuri, ori de cîte ori calendarul oferă prilejul. îl vom folosi şi noi, dînd înapoi timpul doar cu cîţiva ani. Cu inimile în sărbătoare, mai ales că de cîtăva vreme soarele. a început să strălucească şi pe uliţa lui Panait Istrati.

Cu cît ne apropiam de Centenar, se prăbuşeau aevea ca nişte castele de cărţi măsluite, bastioanele răului... Tot ceea ce a murdărit amintirea acestui om constit, care şi-a iubit locul de obîrşie, folosindu-şi condeiul, cu jertfire de sine şi în nici un caz pentru neostenite pofte de chiverniseală proprie.

După aproape o jumătate de veac, faimosul „caz Panait Istrati” şi-a dat duhul, devenind astăzi doar o dureroasă aducere aminte. Ziarul *l'Humanite*, care a scris în aprilie 1935 că „Panait Istrati a murit în pielea unui fascist”, a recunoscut - patruzeci şi trei de ani mai tîrziu - că Barbusse a minţit. Citãm textul: „El a fost atacat de Barbusse cu o violenţă în injurie, care ne uluieşte astăzi. La aceasta se adaugă calomnia: înapoiat în România, devenită fascista, Istrati e catalogat dintr-o dată fascist, în timp ce el trăia rău acolo, ţinta hărţuielilor, persecuţiilor şi spionajului Siguranţei [...] într-adevăr, va trebui să recunoaştem lui Panait Istrati rolul glorios (dar ingrat!) de pionier” *K*

Calomnia a fost plămădită şi exportată din Franţa şi tot acolo ea a fost pusă la zid în zilele noastre.

în ultimii trei ani, ne-a stat în posibilitate să scoatem două ediţii Istrati, la editurile *Scrisul românesc* şi *Minerva*, însumînd aproape o mie opt sute de pagini.

Volumul *Cum am devenit scriitor*, primit de critica literară cu elogii prelungite (ceea ce, mărturisim, nu ne aşteptam, a izbutit să închege şi să transmită un portret al adevărului, privitor la viaţa şi gîndirea acestui scriitor, să deznegureze o bună parte din ceea ce a fost, pînâ mai ieri, „pline albă” pentru defăimători.

în viaţă fiind, Panait Istrati a dorit reunirea „întregii opere”, la acelaşi editor, într-o colecţie „frumos prezentată”, adăugind: „Rog să mi se respecte această dorinţă şi pentru cînd nu voi mai fi”.

Această dorinţă nu s-a realizat îyrî epocă şi nici după. Ea a devenit abia astăzi o reconfortantă prezenţă în vitrina librăriei şi pe masa cititorului român. îi revine Editurii Minerva meritul de-a fi îndeplinit această dorinţă, ajutîndu-ne să tipărim, într-un timp relativ scurt, ediţia în două volume masive (*Chim Chiralina* şi *Viaţa lui Adrian Zografi*), care readuce la lumina zilei - după atîta amar de vreme - *toate* versiunile româneşti ale operei

istra-tiene, realizate de însuşi autorul ei. Este, aceasta, o altă mare bucurie în anul Centenarului..^

Succesul acestei ediţii, tipărită în tiraj de masă, îl atestă epuizarea ei în timp record, aprecierile presei literare care au subliniat că „aceste volume reprezintă nu numai un act de justiţie literară, ci şi remarcabilă contribuţie la integrarea plenară a scriitorului Panait Istrati în conştiinţa literaturii române, în panteonul spiritualităţii naţionale” i.

Apartenenţa acestui scriitor la literatura română este o „problemă” care a consumat multă cerneală în epocă. Glasuri înţelepte, care l-au revendicat scriitor român, au fost şi atunci. Camil Petrescu, de pildă, a susţinut că „Panait Istrati e cel dintîi scriitor român care a avut instinctul limbii româneşti”, integrînd literaturii universale nu numai peisajul Brăilei şi al Bărăganului, ci „şi o parte a simţirii româneşti în structura expresiilor ei idiomatice, îmbogăţind, în acelaşi timp, şi structura conceptului de scriitor român”. în concluzie, Camil Petrescu îl consideră pe Panait Istrati „într-o nebănuită ^măsură un scriitor al specificului românesc, fiindcă,' dealtfel, orice scriitor, mare fiind, trebuie să fie şi naţional” *K*

O dreaptă judecată a răsunat şi în vremea noastră. La Brăila, cu prilejul întîlnirii cu cititorii - organizată de Comitetul judeţean de Cultură şi Educaţie Socialistă - scriitorul George Macovescu a reafirmat că în opera lui Panait Istrati trăieşte „concepţia despre lume a sufletului acesta mare pe care îl are românul, suflet cald de iubire, deschis spre marile orizonturi. Panait Istrati va trăi şi

1 Teodor Vârgolici: *Panait Istrati*, *scriitor român*, în *România literară*, 30 iunie 1983.

va purta în lume mesajul de umanism al poporului nostru; el este un scriitor universal şi cît de naţional este. Numai un scriitor de mare valoare naţională este, în acelaşi timp, şi un mare scriitor universal. Versiunile româneşti ale acestui scriitor constituie mărturii de neînlăturat că el a fost, este şi va rămîne, pentru eternitate, un scriitor român. Reeditarea acestor cărţi este un act de cultură, de dreptate morală, un act de dreptate politică, un act de dreptate socială ce se face lui Panait Istrati” *.

Este o dreaptă recunoaştere - adăugăm noi - pe care Congresul al XH-lea al P.C.R. a statuat-o, aşezîndu-l pe Panait Istrati printre „marii originali”, alături de Mihai Eminescu, IX. Caragiale, Constantin Brâncuşi şi George Enescu, care „au exprimat o sensibilitate proprie românească, capabilă ea însăşi să îmbogăţească şi să diversifice cultura universală”.

Reeditarea în întregime a operei lui Panait Istrati, scrisă sau transpusă de el însuşi în limba maternă, a prilejuit totodată şi un început de *atitudine nouă* în critica noastră literară, subliniindu-se necesitatea unor „reevaluări şi reinterpretări” a operei istratiene, de pe poziţiile: „apartenenţa la literatura romăna” şi „conştiinţa de scriitor european”.

Este însăşi poziţia justă a criticului de prestigiu Mircea Iorgu-lescu, care, în două „comentarii critice” substanţiale (*Suflete libere* şi *Pasiunea eticii*)2, re-analizează opera istratiană, considerată, în ansamblul ei, „proză substanţial gravă şi dramatică”, reprezen-tînd, „atît în contextul literaturii

române cît şi al celei europene, una dintre cele mai profunde şi mai acute expresii ale problematicii artistice a secolului nostru”.

Pentru acest critic, Panait Istrati nu este „un scriitor exotic şi pitoresc”, autor al unei literaturi „aducînd parfumurile grele şi perverse ale unui Orient ispititor”; cif şi aceasta e *esenţialul*, „un căutător al orizonturilor comuniunii şi fraternităţii umane, bazate pe iubire şi adevăr”, punînd „etica mai presus de orice, are conştiinţa responsabilităţii individului”, exaltă „bucuria de-a dispune' de tine însuţi”, nu suportă „viaţa în turmă”, dominat „de nevoia de-a privi fără încetare în gheena sufletului omenesc”.

Opera lui Panait Istrati - conclude criticul Mircea Iorgu-lescu - „a fost scrisă de un om revoltat, un spirit profund moral,

1 Din cuvîntarea rostită, în librăria „Mihai Eminescu”, în după-amiaza zilei de 7 iulie 1983 şi reprodusă de postul de radio Bucureşti 3, în emisiunea „Agenda culturală”, din 21 iulie 1983.

2 Apărute în „România liberă”, din 18 ianuarie şi respectiv 12 iulie 1983. Reafirmarea aceleaşi poziţii critice şi în articolul *Panait Istrati*, *un „om revoltat*”, în „Almanahul literar - 1984”, al Asociaţiei scriitorilor din Bucureşti.

suferind singur, părăsit de toţi” şi care nu a vrut, deşi ar fi avut ocazia, „să-şi jertfească pe rugul derizoriu al intereselor şi al acceptărilor conjuncturale credinţa în om ca fiinţă unică liberă.”

E nedrept că Panait Istrati a fost „adesea alintat, pentru a fi, în fond, minimalizat şi marginalizat în chip elogios”: „vagabond de geniu”, „povestitor din *O mie şi una de nopţi*”, „hoinarul cu inima de aur”, „pelerinul inimii” etc;

e nedrept că literatura acestui frate mai mare al nostru „a preocupat (şi preocupă) critica românească, într-o măsură nedrept de mică, în raport cu importanţa ei”;

e nedrept că în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, G. Călinescu îl califică pe Panait Istrati drept „emigrant literar”, „ignorat de istoriile literare franceze”, afirmaţii care încalcă flagrant adevărul;

e nedrept că opera acestui scriitor de valoare mondială nu figurează încă în programa analitică şcolară şi universitară;

e nedrept că în recentul *Dicţionar istoric-critic* „Literatura franceză”, Panait Istrati a fost inserat cu aprecieri vădit diminuatorii, fanteziste („realismul se împleteşte cu fabulaţia, spre a evoca anii copilăriei şi ai adolescenţei”), titluri de cărţi greşite sau inexistente (*Mediterana* în loc de *în lumea Mediteranei*; *O noapte în mlaştini* în loc de O *noapte în bălţi*; *Pour avoir aime la terre* catalogat... „volum de povestiri”, cînd în realitate este o confesiune) etc.

Rămînem, totuşi, optimişti, încrezători în viitor şi adevăr. Timpul a dovedit că lucrează în favoarea acestui scriitor.

Ne punem nădejdea, „haiduceşte”, în acest Centenar, care va ocaziona pentru prima oară un „Colocviu internaţional - Panait Istrati”, la noi acasă. Şi sperăm ca el să fie un serios pas înainte în reanalizarea vieţii şi operei autorului *Chirei Chiralina*. Pentru că, aşa cum spunea tot Camil Petrescu, „opera lui Panait Istrati e sortită multor veacuri, şi oamenii viitorului nu-şi

mai vor închipui, probabil, că aşezîndu-se cu ura lor pe un cadavru, acoperă şi sufocă o parte din geniul speciei însăşi”.

Şi, în încheiere, cîteva cuvinte despre rostul şi conţinutul prezentei ediţii:

Se ştie că Panait Istrati n-a putut să-şi „adapteze” întreaga operă în limba română, din cauza morţii premature. Au rămas, astfel, şase cărţi netraduse, şi anume: *Haiducii*, *Domniţa din Snagov*, *Mihail*, *Neranţula*, *Ciulinii Bărăganului*, *în lumea Meii i ier anei - răsărit de soare* şi episodul autobiografic *Direttissimo*, aflat în cartea *Mes Departs*.

Aceste cărţi le-am tradus în perioada anilor 1936-1943 şi au fost tipărite de editurile „Cartea Românească”, „Vremea” şi „Modernă”. O încercare temerară pentru debutantul ce eram în acele vremi. Unele din aceste traduceri au fost apreciate ca reuşite, altele mai puţin. Era şi firesc, pentru un începător în dificila muncă de a turna în tiparul limbii materne, ceea ce autorul dăltuise în focul creaţiei, în altă limbă.

Şi iată că acum, la o distanţă de peste patruzeci de ani, reluăm traducerile din trecut, îndreptînd părţile slabe sau rescriindu-le în întregime.

Am ţinut seama, cu rigurozitate, de indicaţiile lui Panait Istrati, care spunea că o bună traducere înseamnă *respecatrea riguroasă* a originalului: că *numai autorului* îi este îngăduită abaterea de la text.

E ceea ce am şi respectat, cu religiozitate, în munca noastră. Opera lui Panait Istrati nu e nici imaginaţie, nici speculare cu tu lent a prostiei omeneşti. Ea este, cum însuşi o spunea, „bucăţi de carne sîngerîndă”, cu care şi-a plătit generos credinţa în Om, în Dreptate, în Libertate şi Frumos.

Nu s-a omis nimic, în traducere, din textul original francez, străduindu-ne să ne apropiem pînă la identificare de frumoasa exprimare a acestui înstreinat, folosindu-i vocabularul, ferindu-ne de vulgarităţi sau obscenităţi, pe care nu le-a îndrăgit niciodată.

S-au respectat titlurile în româneşte, date de el însuşi. Cărţii *Presentation des Haîdoucs*, el îi zicea *Haiducii*, iar pentru *Medite-rannee* alesese *în lumea Mediteranei*. Credem că e ridicol să dai unei cărţi ca *Mes Depart* titlul *Evadările mele*. Vagabondaj ele lui Panait Istrati, peste mări şi ţări, împins de inimă să cunoască alte meleaguri, alte inimi de om, nu sînt simple ieşiri la plimbare, ca să-ţi alungi plictiseala...

Cele şase cărţi traduse sînt incluse, în prezenta ediţie, în funcţie de ciclurile operei şi de datele de apariţie în limba franceză:

Povestirile lui Adrian Zografi: *Haiducii* (1925), *Domniţa din Snagov* (1926). x

Adolescenţa lui Adrian Zografi: *Mihail* (1927).

Neranţula (1927).

Pagini autobiografice: *Direttissimo* (1928), *Ciulinii Bărăganului* (1928).

Viaţa lui Adrian Zografi: *în lumea Mediteranei*, *răsărit de soare* (1934),

Ediţia se încheie, *ck* de obicei, cu *Addenda*, unde s~a reconstituit biografia fiecărei cărţi în parte, extrase din dialogul epistolar cu Romain Rolland, păreri critice din epocă sau posteritate şi repere bibliografice.

Tot la *Addenda*, cititorul se va întîini cu o povestire'inedită a lui Panai Istratit: *Isaac*, *împletitorul de sîrmă*, pe care a publicat-o într-o plachetă J, ca o nuvelă de sine stătătoare. Este prima formă a primului capitol din cartea

Familia Perhnuiter, scrisă în colaborare cu Josue Jeno uda, carte pe care Romain Rolland nu a iubit-o, socotind „adipoase amplificările” scriitorului genevez.

Isaac e turnat în tiparul clasic al personajelor islratiene:

„Mai văd alţi eroi aievea - notează Panait Istrati. în *Trecut şi Viitor* - răsărind din negura unor vremuri neuitate şi întruchi-pîndu-se în personaje de roman trăit. Iată pe *Isaac Perlmulter* si pe sora sa *Estera* purtînd prin lumea largă crucea crimei de a fi iubit prea mult viaţa, ca şi străbunul lor lisus. Primul - un *moş Anghel* aproape imberb - se rupe ca un vlăstar de butucul secat de sevă şi pleacă, să-şi caute alt pămînt, dar nici un pâmînt nu-ţ convine, se veştejeşte de dorul întâilor adieri şi moare la Cairo, răpus de amintiri prea vii şi de rachiu prea tare. Deşi tînăr, el ştie că n-a murit beţiv *din vina nimănui*, ci dintr-o mare v *Isaac* ştie mai mult decît *moş Anghel*”.

Alte amănunte despre această nuvelă, pe care Romain Rolland a iubrt-o mult,'cititorul le va găsi în *Addenda* prezentului volum.

în sfîrşit, iată-ne ajunşi la capătul drumului propus: *restituirea întregii opere româneşti a lui Panait Istrati*, *în patrimoniul literaturii române*. Este un vis scump al tinereţii noastre, pe cine il împlinim - nu din vina noastră - cînd nu mai avem de trăit decît un scurt crîmpei de viaţă...

ALEXANDRU TALEX

. 1 Isaac, *le tresseur de fii de fer*, Strasbourg, Joseph Heissler librairie, 1927. (Ilustraţii de Dignimont.)